

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ У СИТУАЦІЇ ВІЙНИ

**Чуйко Галина Василівна¹, Чаплак Ян Васильович²,
Колтунович Тетяна Анатоліївна³**

¹Доцент, кандидат філологічних наук, доцент кафедри психології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, м. Чернівці (Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3424-3348>

²Доцент, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, м. Чернівці (Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6763-2967>

³Доцент, кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, м. Чернівці (Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4573-430X>

UDC: 159.923

АНОТАЦІЯ

Стаття пов'язана з теоретичним аналізом і узагальненням наукової інформації щодо проблеми толерантності до невизначеності в психології та емпіричним дослідженням зв'язку толерантності особистості до невизначеності з відчуттям нею задоволеності життям, психологічного благополуччя та сприйняттям свого життя як екзистенційно осмисленого.

У дослідженні використовувалися методики: «Толерантність до невизначеності» (Scale of Tolerance – Intolerance of Ambiguity) (С. Баднера); шкала толерантності до невизначеності Д.МакЛейна (Multiple Stimulus Types Ambiguity Tolerance Scale-I, MSTAT-I); тест «Індекс задоволеності життям», адаптований Н.В. Паніною; шкала психологічного благополуччя К. Ріфф (The scales of psychological well-being (C.Ryff)); шкала екзистенції А. Ленгле, К. Орглер (Langle-Orgler Existence Scale). Статистична обробка результатів здійснювалася за допомогою кореляційного аналізу (Spearman r) та U-критерію Манна-Вітні (Mann-Whitney U-test).

Зроблено висновок, що: 1) толерантність до невизначеності – це терпиме, зовні – спокійне та стримане ставлення людини до ситуації чи події, причини, суть та ймовірні результати і наслідки яких їй невідомі та непередбачувані, вияв якого зумовлений розумінням людиною незворотності таких ситуацій та прийняттям факту, що усе її життя – безперервний ланцюжок невизначених ситуацій; 2) інтолерантність людини до невизначеності може бути пов'язана з відсутністю у неї задоволення життям загалом та його складовими зокрема; тоді як толерантна до невизначеності людина схильна вважати себе психологічно благополучною за наявності мети й екзистенційних цінностей в житті, орієнтації його на особистісний саморозвиток при використанні зовнішнього середовища як додаткового ресурсу на цьому шляху та екзистенційній осмисленості власного життя.

Ключові слова: невизначена ситуація, толерантність / інтолерантність до невизначеності, психологічне благополуччя, задоволеність життям, екзистенційна осмисленість життя.

Постановка проблеми. Сучасні суспільства і світ загалом розвиваються настільки стрімко, а зміни в них трапляються так неочікувано і кардинально, що це не може не відбиватися на житті пересічної людини, яке можна уявити як безперервний ланцюжок несподі-

ваних, подекуди складних для розуміння і цілком не визначених ситуацій та подій. Тобто усе життя людини – це подорож від однієї невизначеної ситуації до іншої, що в цілому утворює невизначеність плину життя особистості загалом. Подолати цю невизначеність швидко

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © *Halyna Chuyko, Yan Chaplak, Tetyana Koltunovich*

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

і одразу – для людини вельми проблематично, проте можна виробити ставлення до ситуації невизначеності, сприймаючи її появу толерантно чи, навпаки, нетерпимо. Саме це й робить толерантність особистості до невизначеності такою актуальною для сучасної психології.

Першою до тлумачення поняття толерантності до неоднозначності (tolerance for ambiguity (TA)) звернулася Е. Френкель-Брунвік (Федоришин, 2022 : 76-77; Томаржевська, 2019; Frenkel-Brunswik, 1949), досліджуючи явища авторитарності та антисемітизму, розуміючи толерантність до неоднозначності як прояв відповідного ставлення людини до несподіваної, невизначеної, невідомої, неоднозначної в емоційному плані ситуації, тоді як інтолерантність проявляється, на думку науковця, у схильності людини швидко приймати кардинальні рішення, сприймаючи при цьому події у чорно-білих тонах і не бажаючи усвідомлювати складності світу; без спроби осмислити, що саме відбувається, уникаючи у такий спосіб тривожних переживань. Тобто, науковець зосереджує свою увагу саме на феномені інтолерантності до неоднозначності.

С. Баднер (S. Budner) розмежував поняття толерантності до невизначеності (ТН) та інтолерантності до невизначеності (ІТН) (розуміючи їх як психологічне явище), вважаючи, що перша проявляється у схильності людини сприймати ситуацію невизначеності (СН) як життєвий виклик, як бажану, тоді як ІТН свідчить про сприйняття людиною ситуації як тривожної і загрозливої. Науковець також визначив основні характеристики СН: 1) новизну (ситуація не має можливості опиратися на попередній досвід людини); 2) складність (вона структурно складається з багатьох елементів) і 3) суперечливість / варіативність (ситуація допускає різне тлумачення) (Budner, 1962; Bokuniewicz, 2020).

Творець однієї з методик діагностики ТН D.L. McLain, у свою чергу, зазначає, що толерантність у цьому контексті знаходиться в континуумі від відмови, відкидання (rejection) – до прийняття, а спільною ознакою стимулів, що зумовлюють появу неоднозначної ситуації, є брак інформації (McLain, 1993 : 184). Вчений визначає ТН як реакцію на стимул, який людині здається незвичним, складним, динамічно невизначеним / змінюваним, чи таким, який можна інтерпретувати різ-

ними / несумісними способами.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивчення толерантності до невизначеності має досить тривалу наукову історію. Зокрема, цей психологічний феномен досліджували: Е. Frenkel-Brunswik, S. Budner, D. L. McLain, J. Kagan, D. Kahneman, A. Tversky, S. Reis-Dennis, R. N. Carleton, M. A. Hillen, S. Bokuniewicz, N.O. Rosen, M. L. Vives, E. Voursour, С.В. Литвин, О. Брюховецька, Г. М. Громова, Л. Карамушка, С. Б. Кузікова, Г. В. Павленко, І. В. Томаржевська, Г. Федоришин, С. О. Хілько та інші.

Так, S. Reis-Dennis зі співавторами (2021) доводять, що обидві протилежні характеристики (ТН та ІТН) не є однозначно хорошими чи поганими, оскільки за різних ситуацій можуть дати людині як певні переваги, так і містити пастки. Тоді як такі властивості особистості, як старанність / наполегливість, сміливість і зацікавленість, сприяють уникненню нею негараздів, спричинених надмірною толерантністю чи інтолерантністю до невизначених, незрозумілих ситуацій.

С. В. Литвин (2019) не лише проаналізував розуміння ТН зарубіжними і вітчизняними науковцями та виділив 13 компонентів ТН у «результаті операціоналізації» цього поняття; саме йому належить чи не найкоротше, тим не менше, досить містке визначення ТН – як риси особистості, що виявляється у вигляді готовності людини до того, що щомиті може статися будь-що. Ми б додали, що цим визначається найвищий / максимальний рівень ТН. Науковець також запропонував цілком доречно, як на нас, поняття міри вираженості ТН як диспозиційної характеристики особистості, яка визначається наявністю у людини оптимальної кількості потрібної їй інформації, що відповідає ситуації. Якщо людина відчуває брак такої інформації – з'являється відчуття невизначеності через нестачу / відсутність / недоступність релевантних до ситуації відомостей / знань. Коли ж трапляється протилежний випадок, і людина отримує надмірну і неузгоджену кількість достовірної інформації, – у неї може з'явитися відчуття невизначеності ситуації саме через надмірність отриманої інформації та її суперечливість, що ускладнює вибір необхідної у ситуації інформації.

M. L. Vives і H. O. Feldman, у свою чергу, у власному дослідженні (2018) продемонстрували, що ТН

передбачає просоціальну поведінку людини (схильність до співпраці з іншими людьми, довіру до них, чи прийняття рішення діяти), крім того, такі люди схильні бачити власний життєвий шлях як послідовний і цілісний.

А. Уар з колегами (2023), досліджуючи модератори толерантності до невизначеності, дійшли несподіваного висновку про те, що досі не визначено, чим є толерантність до невизначеності: рисою особистості (як, до речі, вважають досить багато науковців) чи певним станом психіки, оскільки частина модераторів впливали на реагування респондентів на невизначеність, залежно від їх психологічних характеристик, проте інші залежали від особливостей ситуації невизначеності, що свідчило про те, що толерантність до невизначеності містить і компонент, залежний від стану людини, детермінованого СН.

За результатами аналізу наукової літератури з проблеми толерантності до невизначеності, на нашу думку, можна визначити два основні напрямки дослідження ТН: науковці аналізують різні ситуації, що відповідають ознаці невизначеності, та осмислюють особливості поведінки людини в них (і тут першість – за дослідженнями у медицині); другий напрямок пов'язаний з розглядом ТН у контексті проблеми прийняття рішення у складних, неоднозначних ситуаціях (це більше стосується психології управління).

Проте неоднозначність тлумачення феномену толерантності до невизначеності у психології та його важливість для життя людини спонукає продовжувати його аналіз.

Мета нашої роботи – теоретично проаналізувати й узагальнити наукову інформацію щодо проблеми толерантності до невизначеності в психології та провести емпіричне дослідження зв'язку толерантності особистості до невизначеності з відчуттям нею задоволеності життям, психологічного благополуччя та сприйняттям свого життя як екзистенційно осмисленого.

Методологія проведеного дослідження. У роботі використовувався цілісний щодо її мети комплекс взаємодоповнюючих методів: *теоретичних*: аналіз наукової літератури за проблемою дослідження, систематизація, синтез і узагальнення поглядів науковців на проблему толерантності до невизначеності; *емпіричних*: методика «Толерантність до невизначеності» (Scale

of Tolerance – Intolerance of Ambiguity) (С. Баднера); шкала толерантності до невизначеності Д.МакЛейна (Multiple Stimulus Types Ambiguity Tolerance Scale-I, MSTAT-I); тест «Індекс задоволеності життям», адаптований Н. В. Паніною; шкала психологічного благополуччя К. Ріффа (The scales of psychological well-being (C.Ryff)); шкала екзистенції А. Ленгле, К. Оргля (Langle-Orgler Existence Scale). Статистична обробка результатів здійснювалася за допомогою кореляційного аналізу (Spearman r) та U-критерію Манна-Уїтні (Mann-Whitney U-test).

Виклад основного матеріалу. Спочатку свого дослідження звернемося до розуміння в науці самого поняття толерантності до невизначеності.

Зокрема, на думку М. А. Hillen з колегами (2017 : 70), ТН – це інтегративне поняття, що поєднує комплекс різних (як позитивних, так і негативних) психологічних реакцій особистості (когнітивних, афективних і поведінкових), зумовлених цілковитим усвідомленням нею власного нерозуміння окремих аспектів складного світу.

О. Г. Луковицька також помічає комплексний характер ТН, проте бачить його у тому, що це поняття поєднує два самостійні феномени: невизначеність і толерантність, – і зазначає, що ТН передбачає здатність людини осмислити проблему за відсутності повних даних про неї, сприймаючи її не як загрозу, а як виклик, і переживаючи з приводу цього емоційне піднесення та приймаючи за таких умов рішення, навіть розуміючи неоднозначність його можливих наслідків (Хілько, 2017).

С. В. Литвин же схильний тлумачити ТН як окремий вид «родового» поняття – загальної толерантності особистості (Литвин, 2019).

У цьому контексті вважаємо, за потрібне зазначити, що толерантність (як самостійне поняття) – це моральна якість і характеристика особистості, що визначає життєву філософію людини, проявляється у доброзичливому ставленні та повазі нею системи життєвих цінностей та екзистенційних виборів іншої людини, неналаштованості на спричинення шкоди будь-кому, та спрямуванні на забезпечення ефективної міжособистісної взаємодії, сприяючи довірливим стосункам і досягненню згоди у ділових відносинах (Чуйко, & Чаплук,

2019). Тоді як ТН, навіть будучи пов'язаною з життєвою позицією людини, не належить до сфери її моральності, далеко не завжди (за відсутності СН) проявляється у неупередженому позитивному налаштуванні щодо ціннісних орієнтацій іншої людини чи на поліпшення міжособистісних стосунків із нею. Тобто зміст цього поняття дещо інший.

Крім того, виявляти толерантність до зрозумілого, «визначеного» значно простіше, ніж до того, що не визначене, а, отже, і не наділене смислом, більш того, може здаватися людині абсолютним / незмінним (адже зміст невизначеного / невідомого може виявитися аж надто різним і несподіваним).

О. В. Брюховецька (2021 : 179) вважає ТН особистісною рисою, що проявляється у прийнятті або, навпаки, униканні / відкиданні об'єктів чи ситуацій, які сприймаються людиною як незрозумілі, складні чи внутрішньо суперечливі, через неможливість їх подолати (оскільки опора на минулий досвід людини відсутня), і впливає як на перебіг психічних процесів, так і на соціальні прояви особистості.

Інші науковці схильні тлумачити ТН як диспозиційну характеристику особистості, що впливає на її ставлення до ситуацій, які сприймаються нею як неоднозначні чи невизначені, викликають переживання тривожності, хоча обов'язково можуть бути негативними за змістом; тобто це, за суттю, налаштованість людини «визначати» ситуацію емоційно (Як зберігати, 2021). При цьому ТН заставляє людину сприймати невизначені, неочікувані ситуації не як загрозові чи тривожні, а як можливість вибирати, отримуючи новий життєвий досвід і розвиваючись.

С.Б. Кузікова розуміє ТН як особистісну рису, що проявляється у ставленні людини до суперечливих, складних об'єктів, які неможливо витлумачити однозначно, оскільки вони не опираються на наявний у людини досвід, будучи водночас психічним явищем, що впливає на особливості сприйняття і поведінки людини у різних ситуаціях (2018 : 70).

Г. В. Павленко (2019 : 215) вважає ТН стійкою особистісною характеристикою, що проявляється у ставленні до невизначеності (поєднуючи розуміння ТН як риси та водночас психосоціальної установки людини до СН), яке визначається бажанням вирішити ситуацію, не

зважаючи на можливі неоднозначні наслідки.

А. В. Курова справедливо і цілком слушно, як на нас, наголошує нетотожність понять «толерантність до неоднозначності / двозначності» та «толерантність до невизначеності» (2022 : 53).

На наш погляд, толерантність до невизначеності (ТН) – це прояв терпимого, стриманого, пов'язаного з розумінням і прийняттям ставлення людини до ситуацій і подій, зміст, перебіг і наслідки яких вона не може точно передбачити чи спрогнозувати / або не має на це часу. При цьому, ТН, проявляючись саме як певне ставлення, не передбачає обов'язкового «ухвалення рішень» загалом, а не лише щодо дії чи бездіяльності за цих умов (до прикладу, дехто, якщо не більшість людей, віддадуть перевагу тому, щоб уникнути щось остаточно вирішувати у ситуації невизначеності, зберігаючи ефемерне відчуття благополуччя та безпеки): можна бути толерантним до невизначеності і ніяких рішень за таких обставин не приймати, очікуючи спокійно і стримано, коли ситуація стане більш зрозумілою, «визначиться» самотужки, а ризик прийняти невігідне для людини рішення зменшиться (Чуйко, Зварич, Чаплак, & Комісарик, 2023). Крім того, вирішуючи, чи варто діяти у СН і, якщо так, то як саме, людина заповнює інформаційні лакуни СН власними імовірнісними припущеннями (застосовуючи контрфактичне мислення (Чуйко, 2019)), хоча в результаті не всі вони можуть виявитися однозначно вірними.

Г. М. Громова (2022 : 49) у своїй дисертації, навіть визначаючи структуру ТН як двоскладову, насправді її компонентами відображає саме соціальну установку особистості (відповідно до того, які, на її думку, існують наукові моделі ТН: когнітивні, емоційні та поведінкові). Перший компонент, згідно науковця, є емоційно-поведінковим, ілюструючи як характер емоційного сприйняття СН так і відповідну йому поведінкову реакцію; другий – когнітивний – це усвідомлення людиною власної готовності / здатності прийняти неоднозначність складного світу та подолати цю життєву ситуацію. Тобто, це приклад розуміння ТН як соціально-психологічної установки. Хоча в нас викликає певне / закономірне здивування, що, на думку науковця, людина спочатку діє (поведінковий компонент), і лише потім усвідомлює, що вона була готова до цього у СН

(когнітивний), від чого її поведінка – як результат емоційної реакції на ситуацію – виглядає імпульсивною.

Т. В. Корнілова (2010 : 97) зазначає, що окремими видами ТН науковці схильні вважати: ТА – ситуацію двозначності / амбівалентності, коли людини не може швидко обґрунтовано обрати одну з двох альтернатив, і ТН – коли людина позбавлена можливості зрозуміти суть СН або через брак потрібної для цього інформації, або через її приховування за величезним масивом сторонньої інформації, що свідчить про відкритість людини до нових вражень і досвіду. Так, D. Kahneman і A. Tversky (1974) вважають, що сучасна людина перебуває в умовах, де невизначеність через дефіцит інформації трапляється значно рідше, ніж через перенасиченість новою суперечливою інформацією. Тобто, на зміну «класичній» невизначеності приходять суперечливість масиву інформації, що піднімає питання про її інформативність: достовірність і релевантність до ситуації інформації.

Проте, зважаючи на те, що інформація може бути різною, і навіть утратити свою інформативність і здатність бути джерелом знань (фейкова), можна припустити, що і дефіцит інформації (справжньої, вірогідної) цілком може спричинити ситуацію невизначеності, навіть за умови побічної і очевидної наявності цілого масиву різноманітної за змістом інформації. Оскільки значний масив наявної інформації (в інформаційному суспільстві, де потоки існуючої інформації курсують Інтернет-мережею переважно у кліпово-фрагментованому форматі, що ускладнює не лише розуміння цієї інформації, але і її сприйняття (Чуйко, & Чаплак, 2018)) не свідчить про її якісне наповнення, про її інформативність, тобто велика кількість інформації у ситуації невизначеності може водночас виявитися браком потрібної, релевантної до ситуації інформації (Чуйко, & Зварич, 2019).

Крім того, аналізуючи розуміння ТН в психології, можна дійти висновку, що вона може бути різного рівня / ступеня прояву (зважаючи на ознаки самої невизначеності): повна невизначеність, коли людина цілком позбавлена можливості / здатності зрозуміти ситуацію; амбівалентна – людині потрібно обрати з двох не цілком зрозумілих за змістом і наслідками альтернатив; часткова – людина не може осмислити ситуацію в цілому, проте розуміє окремі її елементи; призупинена – це, на нашу думку, випадок, коли людина не осмислила ситуацію повністю (хоча почала роздумувати над цим), до прикладу, за браком на це часу, або через необхідне переключення на іншу форму активності; поверхова – коли людина в принципі розуміє значення нової / складної ситуації, і, принаймні, те, що вона нова, стосується саме її, що цю ситуацію потрібно вирішувати, проте не здатна передбачити її ймовірні / реальні результати чи / і наслідки, або ж може уявити собі таку їх кількість, що віддати перевагу будь-якому одному з них, виділивши його як найбільш ймовірного, – неможливо, оскільки невизначеність може означати як тимчасове явище, так і неможливість бути визначеним загалом.

Протилежним полюсом ТН, який зумовлює відповідне реагування людини на СН, є ІТН. Її крайнє визначення звучить як нездатність людини протистояти загрози, яку може нести СН, аж до надмірної переоцінки цієї загрози та схильності до патологічної реакції на СН (Saraff, Shikatani, Rogic, Dodig E.F, Talluri, & Murray-Latin, 2023).

Більш коректне звучання визначення ІТН належить R.N. Carleton: це особистісна нездатність людини у СН витримати брак необхідної інформації для розуміння ситуації, що супроводжується загостреним негативним реагуванням (Carleton, 2016; Voursour, Makrygiorgos, Tsarpalis-Fragkoulidis, & Nega, 2021).

R. N. Carleton зі співавторами (2007) також раніше зазначали, що інтолерантність до невизначеності проявляється у людини як тенденція сприймати саму можливість появи негативної неочікуваної події, всупереч її реальній ймовірності, як неприпустиму / нереальну.

На думку N. O. Rosen зі співавторами (2014), це відбувається (ця риса проявляється) тому, що людина засвоїла негативні установки / переконання як щодо самої СН, так і з приводу її можливих наслідків. Науковець додає, що така людина схильна використовувати дезадаптивні копінги, щоб справитися із ситуацією і їй можуть бути властиві тривожні розлади психіки.

Проте частіше поняття ТН та ІТН аналізуються у їх співвідношенні.

Так, згідно Г. М. Громової (2022), якщо ТН людина схильна сприймати непередбачувану / неочіку-

вану складну ситуацію якщо не позитивно, то відносно нейтрально, то ІТН людині властиво в аналогічних ситуаціях відчувати загрозу своєму спокою, реагуючи напруженістю і підвищеною тривожністю. Л. М. Карамушка зі співавторами (2021) також зазначають, що у ситуації невизначеності можуть проявлятися два протилежні полюси реагування людини: на одному – прийняття невизначеності та бажання продовжувати продуктивно просоціально працювати, на іншому – прагнення уникнути переживання страху та стресової ситуації, які спричиняє невизначеність.

Т. В. Корнілова (2010), за суттю, ніби уточнює ці позиції науковців, вважаючи, що основою ТН є здатність людини приймати виклик, який несе невизначеність, тоді як прояв ІТН означає, що у людини в СН домінує відчуття дискомфорту, оскільки стан її психофізичної рівноваги порушено.

S. Bokuniewicz (2020 : 227), за суттю, відтворюючи ідеї С. Баднера (S. Budner), підсумовує, що ТН визначає схильність людини тлумачити СН як можливість, виклик чи ризик, тоді як низький рівень ТН, або ІТН, зумовлює сприйняття людиною такої ситуації як загрозової, небезпечної. Проте науковець помічає й інший бік ТН, підкреслюючи, що висока ТН може заважати людині справлятися з неоднозначністю та невизначеними ситуаціями.

Досліджуючи ІТН та близькі до неї за змістом поняття: інтолерантність до двозначності, орієнтація на невизначеність та потребу в когнітивному закритті, N. J. Rosen зі співавторами (2014) дійшли висновку, що ІТН є особистісною диспозицією, що проявляється у когнітивній вразливості людини, негативних переконаннях щодо невизначеності та упередженні щодо її поганих наслідків; орієнтація на невизначеність – проявляється у схильності людини вважати невизначеність бажаною і вірити, що вона здатна з цією невизначеністю впоратися; тоді як орієнтація людини навпаки, на визначеність, – це схильність людини уникати невизначеності, зберігаючи чіткість і зрозумілість попередньої ситуації; потреба ж у когнітивному закритті проявляється як бажання людини отримати чітку, зрозумілу відповідь на своє питання і водночас уникнути двозначної ситуації.

Значимо, що об'єктом, як ТН, так і ІТН є вла-

сне невизначеність, тому потрібно коротко зупинитися на аналізі розуміння феномена невизначеності в психології.

Невідоме / невідомість / невизначеність – це водночас відсутність необхідної людині інформації у її свідомості загалом та певний стан, що визначається поєднанням новизни, незнайомості, незвичності та дивності ситуації, яка характеризується також неточністю, фрагментарністю, неструктурованістю, незрозумілістю, суперечливістю знань, дефіцитом потрібної у ситуації інформації та ризикованістю і непередбачуваністю розвитку самої ситуації та дій у ній (Саннікова, & Санніков, 2020). Крім того, у психології прийняття рішень стан невизначеності означає наявність відкритого завдання, чинники розвитку / розв'язання якого невідомі / неоднозначні, тому людині потрібно створити кільканадцять / множину релевантних до змісту завдання гіпотетичних припущень в подальшому перевіряючи їх ефективність / життєвість (Федоришин, 2022). Г. Федоришин зазначає, що невизначеність містить відкрите завдання, причини і обставини якого невідомі; і людина, приймаючи суб'єктивне рішення у СН, має спочатку сформулювати кілька припущень, щоб у подальшому оцінити, наскільки вони ефективні у цій ситуації. Додамо, що гіпотези щодо НС цілком залежні від сприйняття та розуміння людиною ситуації, суб'єктивного тлумачення нею її змісту, на основі чого і будуються припущення про можливий розвиток ситуації та дії людини, необхідні для його спрямування / коригування.

Згідно словника української мови (1974), невизначений тлумачиться як той, який не відомий точно, непевний (тобто окремі невиразні знання можуть існувати), або ж не зовсім ясний (не зрозумілий). Проте, на думку А. В. Курової (2022 : 51), невизначеність – це і результат незавершеності сприйняття і осмислення людиною ситуації, зокрема, через брак часу чи й зацікавленості людини.

Нам здається, що структурно СН як не лише певний відносно стабільний стан, але і як процес, динамічний за характером, можна умовно розділити на дві складові: перша містить сприйняття ситуації людиною, її роздуми про те, що ситуація може означати і які її межі, якої інформації бракує для чіткого її розуміння, і

завершується цей етап побудовою людиною гіпотетичних припущень, що може (що варто, доречно) вона зробити в такій ситуації для її вирішення. Друга починається з прийняття людиною рішення діяти / не діяти, усвідомлюючи можливий ризик, спосіб і мету дії: лише уникнути негативних наслідків чи й отримати певний зиск від розвитку і вирішення ситуації. І саме тут, на наш погляд, починається справжня невизначеність, без будь-яких реальних передумов: СН не дає людині можливості контролювати хід виконання рішення, розуміння, чи правильне воно, або передбачити ймовірні результати і / чи наслідки. Більш того, тут може виявитися, що людина невірно витлумачила зміст НС, її гіпотетичне припущення та прийняті рішення також помилкові, тому й результати будуть щонайменше неоднозначними; тобто прийняття людиною рішення діяти у СН передбачає розуміння нею ризикованості її дій (проте бездіяльність може бути не менш ризикованою). Причому ці елементи СН насправді охоплюють когнітивну оцінку ситуації та поведінкову реакцію на неї, тоді як поза увагою неочевидно залишається емоційне реагування людини, яке у СН, де бракує саме когнітивної її оцінки, може виявитися дещо менш помітним через свою короточасність, особливо коли мова йде про ТН. Не зайве буде згадати і те, що, цінуючи понад усе власну безпеку, людина може не зважитися діяти у ситуації невизначеності. Обираючи спосіб дії / утримання від дії у ситуації невизначеності, людина ніякої додаткової інформації, що схилила б її до певного вибору, не має; її вибір у цьому випадку не може бути логічного обґрунтований, отже, обираючи, вона може покладатися не на рацію, а саме на емоції, довіряти власній інтуїції чи довіритися долі. І, на наш погляд, якщо перший вибір людини у СН буде вдалим, вона може бути схильною сформувати ТН, сприймаючи таку ситуацію як ще одну можливість здійснити інтуїтивний вибір і перевірити прихильність до неї долі.

І. Kagan цілком, на нашу думку, доречно і вдало визначив невизначеність як неможливість уявити майбутні події та несумісність всередині та зовні когнітивних структур, поведінки та досвіду людини (Bokuniewicz, 2020; Kagan, 2002).

D. Kahneman і A. Tversky (1974), у свою чергу, виділили два типи Н: зовнішню та внутрішню. Внутрі-

шня – цілком залежна від людини, від її потреби / необхідності діяти у відповідній ситуації; вона може бути аргументованою / осмисленою та результатом впливу досвіду людини. Зовнішня – від людини не залежить, тому ніяк не може вплинути на результат її дій; вона може бути також двох видів: проста / одиночна або розподілена / повторювана.

Як на нас, невизначеність – це ситуація, в якій бракує значимих даних і неможливо зрозуміти ні її структуру і зміст, ні наслідки розвитку. Поки ситуація залишається невизначеною, людині не вдається оцінити, чи узгоджується вона з її попереднім досвідом, чи суперечить йому, чи й зовсім нова. Невизначеність – це аморфний стан, коли ситуація, за суттю, не набула ще певних чітких рис і структури, як і смислу для людини, оскільки її неможливо осмислити, хоча можна помітити / відчуті її присутність. Невизначеність у цьому контексті викликає у нас асоціацію з річчю в собі (І. Кант): НС, безумовно, має свій суб'єктивний зміст і смисл / значення для людини, проте вони приховані у її невизначеності.

Для вирішення проблемного питання щодо існування зв'язку між толерантністю особистості до невизначеності та ступенем її психологічного благополуччя, задоволеності нею життям та його екзистенційною осмисленістю ми провели емпіричне дослідження, де вибіркою стали студенти І курсу, спеціальності «Психологія» ЧНУ імені Ю.Федьковича ($n = 79$; біля третини з них – зі східних чи центральних областей України); це переважно дівчата, середній вік яких – 17,19 років.

У дослідженні використовувалися такі методики: «Толерантність до невизначеності» (Scale of Tolerance – Intolerance of Ambiguity) (С. Баднера, адаптація Г. У. Солдатової), що діагностує показники толерантності – інтолерантності особистості та визначає представленість трьох складових: толерантності до новизни, складності та нерозв'язності проблем; шкала толерантності до невизначеності Д.МакЛейна (Multiple Stimulus Types Ambiguity Tolerance Scale-I, MSTAT-I), в модифікації О. А. Кармадонова, що визначає два протилежні загальні показники: прийняття та неприйняття толерантності до невизначеності (інтолерантності до неї), – та їх складові: когнітивну, поведінкову й афекти-

вну; тест «Індекс задоволеності життям», адаптований Н. В. Паніною «Life Satisfaction Index» (Neugarten A. O.), що діагностує інтегральний показник задоволеності життям як уявлення людини про комфортність життя для неї, та його окремі складові: інтерес до життя, послідовність у досягненні поставленої мети, узгодженість між поставленими та досягнутими життєвими цілями, позитивну оцінку людиною себе, своєї поведінки та вчинків і наявність у неї позитивного фону настрою; шкала психологічного благополуччя К. Ріфф в адаптації Т.Д. Шевеленкової, П.П. Фесенко (The scales of psychological well-being (C.Ryff)), що крім загального показника психологічного благополуччя визначає його складові: позитивні стосунки / ставлення, автономію, керування середовищем, особистісний ріст, мету в житті та самоприйняття; шкала екзистенції А. Ленгле, К. Орглер (Langle-Orgler Existence Scale) – методика для діагностики осмисленості життя загалом та її складових: самоідистанціювання (SD), самотрансценденції (ST), свободи (F), відповідальності (V) та сумарних шкал – персональності (P) та екзистенційності (E).

На основі проведеного кореляційного аналізу результатів дослідження (Spearman r) можемо підсумувати: інтолерантна до невизначеності людина, схильна сприймати нові, складні та нерозв'язні, на перший погляд, ситуації як джерело тривоги та загрози своїй стабільності (за методикою С. Баднера), не відчуває задоволеності життям загалом ($r = -0,23$; $p \leq 0,05$) та інтересу до його повсякденного плину ($r = -0,22$; $p \leq 0,05$), не схильна позитивно оцінювати себе, власну поведінку та дії ($r = -0,25$; $p \leq 0,05$) (методика Н. Паніної); приймаючи ж невизначеність як даність, як закономірну та невідворотну частину свого життя (методика Д. МакЛейна), людина вважає себе психологічно благополучною ($r = 0,27$; $p \leq 0,05$), маючи визначену життєву мету ($r = 0,27$; $p \leq 0,05$), зорієнтовану на ріст і розвиток особистості ($r = 0,24$; $p \leq 0,05$), й уміючи керувати зовнішнім середовищем, використовуючи його як ресурс на шляху до мети ($r = 0,29$; $p \leq 0,01$) (методика К. Ріфф); при цьому її життя осмислене: вона виявляє схильність до самотрансценденції (розуміння значимості подій, залученість до них, близькість до людей, які є їх учасниками, усвідомлення сенсу та цінності подій) (r

$= 0,28$; $p \leq 0,01$) та проявів свободи у виявленні наявних можливостей вчасного / успішного початку дій, реалізуючи власні екзистенційні цінності в житті ($r = 0,29$; $p \leq 0,01$) (методика А. Ленгле, К. Орглер).

Продовжуючи дослідження та намагаючись визначити, чи відрізняються більш і менш толерантні (інтолерантні) до невизначеності респонденти за показниками інших методик, ми розділили вибірку на дві групи, залежно від рівня прояву в кожній з них толерантності до невизначеності за методикою С. Баднера: група 1, $n = 34$, з низьким і середнім рівнями показників, що відповідає толерантному ставленню до невизначеності, та група 2, $n = 45$, з високими показниками, що свідчить про переважно інтолерантність респондентів до невизначеності.

За результатами U-критерію Манна-Уїтні (Mann-Whitney U-test), підгрупа 2 переважає підгрупу 1 за проявом таких показників: інтолерантності до нових ($U = 479,50$; $p \leq 0,0047$), складних ($U = 187,00$; $p \leq 0,0000$) і нерозв'язних (з відсутнім єдиним вирішенням) ($U = 495,50$; $p \leq 0,0077$) проблем; до невизначеності загалом ($U = 1,5$; $p \leq 0,0000$) (методика С. Баднера), але це, швидше, емоційне реагування на невизначеність, оскільки ці самі опитувані також більш схильні демонструвати прийняття невизначеності (розуміння її невідворотності) як власною поведінкою ($U = 562,00$; $p \leq 0,0449$), так і в цілому ($U = 557,50$; $p \leq 0,0404$) (методика Д. МакЛейна). Тоді як група 1 переважає групу 2 за показниками позитивної оцінки себе, своїх дій, поведінки та вчинків ($U = 540,50$; $p \leq 0,0265$) та позитивного настрою – переважанням позитивних емоцій над негативними як складовими задоволеності життям ($U = 551,50$; $p \leq 0,0349$) (методика Н. Паніної). За показниками інших методик статистично достовірної різниці між експериментальними групами не виявлено.

Висновки. Толерантність до невизначеності найчастіше визначається науковцями як: 1) особистісна риса / характеристика / властивість; 2) соціальна установка особистості, що містить когнітивну, афективну та конативну складові та / чи їх комбінацію; 3) цілісна система реагування людини на ситуацію невизначеності.

Толерантність до невизначеності – це терпиме, зовні – спокійне та стримане ставлення людини до си-

туації чи події, причини, суть та ймовірні результати і наслідки яких їй невідомі та непередбачувані, вияв якого зумовлений розумінням людиною незворотності таких ситуацій та прийняттям факту, що усе її життя – безперервний ланцюжок невизначених ситуацій.

При цьому невизначеність – це такий стан справ / подій, коли не зрозуміло, що саме відбувається, чому так сталося, як і скільки це триватиме (оскільки межі ситуації невизначеності не розкриті в часовому відношенні), наскільки це людини стосується, як саме буде розвиватися ситуація й до яких результатів і наслідків може привести у підсумку. Причому невизначеним залишається кожен елемент цієї ситуації. І лише, коли людина має справу з результатом невизначеної ситуації і усвідомлює його значення / смисл для себе, вона може почати розуміти усю ситуацію загалом. Тобто невизначена ситуація розкривається через свої результати / наслідки.

Основною причиною появи невизначеної ситуації є брак потрібної для її адекватного розуміння інформації, що може створюватися як відсутністю необхідних даних для визначення суті ситуації, так і надмірністю наявної інформації, яка в інформаційному суспільстві подається зазвичай у кліповому, фрагментованому форматі, що ускладнює як систематизацію, так і тлумачення цієї інформації, включаючи і пошук у ній потрібних для оцінки ситуації невизначеності відомостей. Невизначеність може представляти я тимчасовий стан речей, так і абсолютну ситуацію (яку в принципі не можна визначити).

Результати нашого дослідження свідчать, що:

- 1) інтолерантність людини до невизначеності може бути пов'язана з відсутністю у неї задоволення життям загалом та його складовими зокрема; тоді як толерантна до невизначеності людина схильна вважати себе психологічно благополучною за наявності мети й екзистенційних цінностей в житті, орієнтації його на особистісний саморозвиток при використанні зовнішнього середовища як додаткового ресурсу на цьому шляху та екзистенційної осмисленості власного життя;
- 2) людина, інтолерантна до невизначеності, негативно оцінює ситуацію невизначеності, може при цьому виявляти тенденцію приймати наявність самого факту невизначеності, показуючи це у своїй поведінці; тоді як толерантна

до невизначеності людина може бути в основному задоволена своїм життям, позитивно оцінюючи себе і свої дії та переживаючи переважно позитивні емоції в житті.

Жоден з полюсів ставлення людини до ситуації невизначеності: толерантність та інтолерантність, – не варто тлумачити як однозначно позитивну чи негативну особистісну рису: залежно від кожної конкретної ситуації обидва полюси ставлення можуть бути як виграшними, позитивними для людини у невизначеній ситуації, так і містити пастки та вести до негативних наслідків.

Перспективу подальших досліджень проблеми, означеної в статті, вбачаємо у порівняльному аналізі толерантності до невизначеності в умовах війни та після перемоги, у ситуації миру.

References:

- Bokuniewicz, S. (2020). Tolerance of uncertainty and ambiguity of the situation and anxiety as a state and as a feature. *Journal of Education Culture and Society*, 11(2), 224–236. <https://doi.org/10.15503/jecs2020.2.224.236>.
- Brjuhovec'ka, O. (2021). Osoblyvosti vplyvu tolerantnosti do nevyznachenosti na profesijno vazhlyvi jakosti kerivnykiv osvitnih organizacij [Peculiarities of the impact of tolerance to uncertainty on the professionally important qualities of managers of educational organizations.]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, 2 (62), 176–184. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-62-176-184>.
- Budner, S. (1962). Intolerance of Ambiguity as a Personality Variable. *Journal of Personality*, 30, 29–50. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1962.tb02303.x>.
- Carleton, R. N. (2016). Into the unknown: A review and synthesis of contemporary models involving uncertainty. *Journal of Anxiety Disorders*, 39, 30–43. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2016.02.007>.
- Carleton, R. N., Norton, M. A., & Asmundson, G. J. (2007). Fearing the unknown: a short version of the Intolerance of Uncertainty Scale. *Journal of Anxiety Disorders*, 21(1), 105–17. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2006.03.014>.
- Chujko, G. V. & Zvarych, I. M. (2019). Specyfika informacii v Interneti [Specifics of information on the Internet.]. *Psychologichnyj chasopys*, 5(12), 21–42. <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.12.2>.
- Chujko, G. V. (2019). Kontrfaktychne myslennja [Counterfactual thinking]. «Social'na psykologija s'ogodni: zdobutky i perspektivy»:

- materialy II Vseukrai'ns'kogo kongresu iz social'noi' psyhologii' (s.376-378)., Kyi'v: ISPP NAPN Ukra'ny. <https://doi.org/10.33120/UCSPProceedings-2019>.
- Chujko, G. V., Chaplak, Ja. V. (2018). Vplyv informacijno-komunikacijnyh tehnologij na formuvannja klipovosti indyvidual'noi' ta suspil'noi' svidomosti [The influence of information-communication technologies on the formation of clip of individual and social consciousness]. *Psyhologichnyj chasopys*, 14(4), 37–53. <https://doi.org/10.31108/2018vol14iss4pp37-53>.
- Chujko, G. V., Chaplak, Ja. V. (2019). Rozuminnja ponjattja tolerantnosti v psyhologii' [Understanding the concept of tolerance in psychology]. *Aktual'nye nauchnye issledovanija v sovremennom mire*, 12(56), 7, 78–83. Vylucheno z: https://drive.google.com/file/d/1Y_A2EgKryiRSPCUy_FU6suijS4F1Yd05/view
- Chujko, G. V., Zvarych, I. M., Chaplak, Ja. V., Komisaryk, M. I. (2023). Teoretychni aspekty problemy tolerantnosti do nevyznachenosti u psyhologii' [Theoretical aspects of the problem of tolerance to uncertainty in psychology]. *Graal' nauky*, 30, 329–338. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.04.08.2023.054>.
- Fedoryshyn, G. (2022). Tolerantnist' do nevyznachenosti jak profesijna kompetentnist' psyhologa [Tolerance to uncertainty as a professional competence of a psychologist]. *Psyhologija osobystosti*, 12, 1, 73–79. <https://doi.org/10.15330/ps.12.1.73-79>.
- Frenkel-Brunswik, E. (1949). Intolerance of ambiguity as an emotional and perceptual personality variable. *Journal of Personality*, 18 (1), 108–143. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1949.tb01236.x>.
- Gromova, G. M. (2022). *Tolerantnist' do nevyznachenosti jak chynnyk transformacij' travmatychnogo dosvidu osobystosti [Tolerance to uncertainty as a factor in the transformation of the traumatic experience of the individual]* (dys. ... doktora filosofii'). Instytut social'noi' ta politychnoi' psyhologii' NAPN Ukra'ny, Kyi'v, Ukra'na.
- Hil'ko, S. O. (2017). Psyhologichni koreljaty formuvannja tolerantnosti do nevyznachenosti u majbutnih psyhologiv [Psychological correlates of the formation of tolerance to uncertainty in future psychologists]. *Problemy suchasnoi' psyhologii'*, (38), 421–437. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2017-38.%p>.
- Hillen, M. A., Gutheil, C. M., Strout, T. D., Smets, E. M. A., & Han, P. K. J. (2017). Tolerance of uncertainty: Conceptual analysis, integrative model, and implications for healthcare. *Social Science & Medicine*, 180, 62–75. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2017.03.024/>.
- Jak zberigaty spokij za umov «koly nichogo ne jasno» chy shho take «tolerantnist' do nevyznachenosti»? [How to keep calm under conditions "when nothing is clear" or what is "tolerance to uncertainty"?] (2021). Vylucheno z: <https://trevog-bolshe.net/blog/kak-sohranyat-spokojstvie-v-usloviyah-kogda-nichego-ne-yasno-ili-chto-takoe-tolerantnost-k-neopredelennosti>
- Kagan, J. (2002). *Surprise, Uncertainty, and Mental Structures*. Cambridge, MA: Harvard University Press; Illustrated edition.
- Kahneman, D., Tversky, A. (1974). Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases. *Science*, 185, 4157, 1122–1131. <https://doi.org/10.1126/science.185.4157.1124>.
- Karamushka, L., Tereshhenko, K., Kredencer, O., Ivkin, V., Lagodzins'ka, V., Koval'chuk, O., & Voznjuk, A. (2021). Tolerantnist' do nevyznachenosti jak determinanta zabezpechennja psyhologichnogo zdorov'ja osvith'ogo personalu v umovah social'noi' napruzhennosti [Tolerance to uncertainty as a determinant of ensuring the psychological health of educational personnel in conditions of social tension]. *Organizacijna psyhologija. Ekonomichna psyhologija*, 4 (24), 30–38. <https://doi.org/10.31108/2.2021.4.24.4>.
- Kornilova, T. V. (2010). Novyj oprosnik tolerantnosti-intolerantnosti k neopredelennosti [New Questionnaire of Tolerance-Intolerance to Uncertainty]. *Psihologicheskij zhurnal*, 31, 1, 74–86.
- Kurova, A. V. (2022). Situacija nevyznachenosti u paradygmii suchasnyh vyklykiv suspil'stva [The situation of uncertainty in the paradigm of modern societal challenges]. *Naukovyj visnyk Uzhgorods'kogo nacional'nogo universytetu. Serija: Psyhologija*, (4), 51–55. <https://doi.org/10.32782/psyvisnyk/2021.4.10>.
- Kuzikova, S. B. (2018). Tolerantnist' do nevyznachenosti: teoretyko-empyrychni rozvidky [Tolerance to uncertainty: theoretical and empirical explorations.]. *Naukovyj visnyk Hersons'kogo derzhavnogo universytetu. Serija «Psyhologichni nauky»*, 1, 3, 67–72. Vylucheno z: <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/326/304>.
- Lytvyn, S. V. (2019). Tolerantnist' do nevyznachenosti jak psyhologichnyj konstrukt [Tolerance to uncertainty as a psychological construct]. *Psyhologichnyj chasopys*, 1, 90–107. <https://doi.org/10.31108/1.2019.1.21.6>.
- McLain, D. L. (1993). The MSTAT-I: A new measure of an individual's tolerance for ambiguity. *Educational and Psychological Measurement*, 53(1), 183–189. <https://doi.org/10.1177/0013164493053001020>.
- Nevyznachenyj [Undefined] (1974). Slovyk ukrai'ns'koi' movy: v 11 tomah, T. 5, 257. Vylucheno z: <http://sum.in.ua/s/ nevyznachenyj>.
- Pavlenko, G. V. (2019). Tolerantnist' do nevyznachenosti jak resurs psyhologichnogo blagopoluchchja studentiv [Tolerance to uncertainty as a resource of students' psychological well-being]. *Aktual'ni problemy psyhologii'*, 47(7), 208–219.
- Reis-Dennis, S., Gerrity, M. S., & Geller, G. (2021). Tolerance for Uncertainty and Professional Development: a Normative Analysis. *Journal of General Internal Medicine*, 36(8), 2408–2413. <https://doi.org/10.1007/s11606-020-06538-y>.

Rosen, N. O., Ivanova, E. & Knäuper, B. (2014) Differentiating intolerance of uncertainty from three related but distinct constructs. *Anxiety, Stress & Coping*, 27, 1, 55–73, <https://doi.org/10.1080/10615806.2013.815743>.

Sannikova, O. P., Sannikov, O. I. (2020). Tolerantnist' do nevyznachenosti jak pre dyktor pryjnjattja rishen' osobystistju [Tolerance to uncertainty as a predictor of decision-making by an individual]. *Visnyk pisljadyplomnoi' osvity. «Serija «Social'ni ta povedinkovi nauky»*, 12(41), 98–123. [https://doi.org/10.32405/2522-9931/2522-9958-2020-12\(41\)-98-123](https://doi.org/10.32405/2522-9931/2522-9958-2020-12(41)-98-123).

Saraff P., Shikarani B., Rogic A. M., Dodig E. F., Talluri S., & Murray-Latin, H. (2023). Intolerance of Uncertainty and Social Anxiety: An Experimental Investigation. *Behaviour Change*, 40 (4), 314–327. <https://doi.org/10.1017/bec.2022.25>.

Tomarzhevs'ka, I. V. (2019). Fenomen «tolerantnist' do nevyznachenosti» i jogo psihologichnyj analiz [The phenomenon of "uncertainty tolerance" and its psychological analysis]. *Psihologichnyj zhurnal*, (1). Vylucheno iz <http://psyj.udpu.edu.ua/article/view/152564>.

Vives, M. L., FeldmanHall, O. (2018). Tolerance to ambiguous uncertainty predicts prosocial behavior *Nat Commun nature communications*, 9, 2156. <https://doi.org/10.1038/s41467-018-04631-9>.

Vousoura, E., Makrygiorgos, N., Tsarpalis-Fragkoulidis, A., & Nega, C. (2021). COVID-19-related anxiety: the role of intolerance to uncertainty and resilience. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 26(3), 44–61. https://doi.org/10.12681/psy_hps.28862.

Yap, A., Johansen, P. & Walsh, C. (2023). Moderators uncertainty tolerance (UT) in healthcare: a systematic review. *Advances in Health Sciences Education*, 28, 1409–1440. <https://doi.org/10.1007/s10459-023-10215-0>.

Halyna Chuyko

Candidate of Philological Science, Assistant Professor of the Department of Psychology of Chernivtsi National University named after Yuri Fedkovich, Chernivtsi (Ukraine)

Yan Chaplak

Candidate of Psychological Science, Assistant Professor of the Department of Psychology of Chernivtsi National University named after Yuri Fedkovich, Chernivtsi (Ukraine)

Tetyana Koltunovich

Candidate of Psychological Science, Assistant Professor of the Department of Pedagogy and Psychology of Preschool Education of Chernivtsi National University named after Yuri Fedkovich, Chernivtsi (Ukraine)

TOLERANCE TO UNCERTAINTY IN THE SITUATION OF WAR

ABSTRACT

The article is related to the theoretical analysis and generalization of scientific information on the problem of tolerance to uncertainty in psychology and an empirical study of the relationship between a person's tolerance to uncertainty and a sense of satisfaction with life, psychological well-being, and the perception of one's life as existentially meaningful.

It is noted that, despite the relatively long history of studying the phenomenon of uncertainty tolerance in science and its potential importance, there is still no scientifically based and agreed interpretation of this phenomenon in psychology, since it can be defined by different scientists as: 1) a personal trait / characteristic / property; 2) a social attitude of an individual, containing cognitive, affective and conative components and/or their combination, or 3) a holistic system of a person's response to a situation of uncertainty.

It is stated that the essential reason for the emergence of a situation of uncertainty in a person's life is the lack of information necessary for an adequate understanding of the content and consequences of this situation; while this can be both the result of a real lack of the necessary data, and vice versa, it is emphasized by the excessive amount of information available to a person, which with its content and form of presentation (clip-fragmented) only makes it difficult to find the information necessary to solve the situation or its interpretation.

As a result of our research, it was established: a person intolerant to uncertainty, understanding it and evalu-

ating it negatively, can show dissatisfaction with his life; while a person who is tolerant of uncertainty tends to feel psychologically well-off with satisfaction and existential meaningfulness of his own existence.

It was concluded that tolerance to uncertainty presupposes a person's ability to calmly / without internal tension relate to the lack of information needed in the situation, to accept the presence of an uncertain situation as a component and permanent content of one's own life; to allow the coexistence of contradictory and inconsistent information without a biased attempt to give preference to one part of it or to oppose it to another; the possibility (but not the obligation) to start actions aimed at solving / overcoming the situation of uncertainty, without being sure of their effectiveness; however, hoping to gain new experience and acquire life wisdom; to accept the existence of the uncertain in its various variants (as unknown (completely or partially), ambiguous (ambivalent or ambiguous), not yet resolved, or not resolved at all). However, neither tolerance nor intolerance of uncertainty is a uniquely positive or negative personality trait.

Key words: uncertain situation, tolerance / intolerance to uncertainty, psychological well-being, satisfaction with life, existential meaningfulness of life.

Чуйко Галина Василівна

Кандидат філологічних наук, доцент кафедри психології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, м. Чернівці (Україна)

Чаплук Ян Васильович

Кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, м. Чернівці (Україна)

Колтунович Тетяна Анатоліївна

Кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, м. Чернівці (Україна)

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ У СИТУАЦІЇ ВІЙНИ

АНОТАЦІЯ

Стаття пов'язана з теоретичним аналізом і узагальненням наукової інформації щодо проблеми толерантності до невизначеності в психології та емпірич-

ним дослідженням зв'язку толерантності особистості до невизначеності з відчуттям нею задоволеності життям, психологічного благополуччя та сприйняттям свого життя як екзистенційно осмисленого.

Зазначено, що, незважаючи на відносно тривалу історію дослідження в науці феномену толерантності до невизначеності та його потенційну важливість, науково обґрунтоване та узгоджене тлумачення цього явища в психології досі відсутні, оскільки різними науковцями воно може визначатися як: 1) особистісна риса / характеристика / властивість; 2) соціальна установка особистості, що містить когнітивну, афективну та конативну складові та / чи їх комбінацію, або ж 3) цілісна система реагування людини на ситуацію невизначеності.

Констатується, що суттєвою причиною появи ситуації невизначеності у житті людини є брак необхідної для адекватного розуміння змісту та наслідків цієї ситуації інформації; при чому це може бути як результатом реальної відсутності потрібних даних, так і навпаки, підкреслено надмірною кількістю наявної у людини інформації, що своїм змістом та формою подачі (кліпово-фрагментованою) лише утруднює пошук необхідних для вирішення ситуації чи її тлумачення відомостей.

У результаті нашого дослідження встановлено: інтолерантна до невизначеності людина, розуміючи її та негативно оцінюючи, може виявляти незадоволення своїм життям; тоді як людина, толерантна до невизначеності, схильна почуватися психологічно благополучною при задоволеності й екзистенційній осмисленості власного буття.

Зроблено висновок, що толерантність до невизначеності передбачає наявність у людини здатності спокійно / без внутрішнього напруження ставитися до браку потрібної у ситуації інформації, прийняти наявність невизначеної ситуації як складової і перманентного змісту власного життя; допустити співіснування суперечливої і неузгодженої між собою інформації без упередженої спроби надання переваги одній її частині чи протиставлення її – іншій; можливість (проте не обов'язковість) почати дії, спрямовані на вирішення / подолання ситуації невизначеності, не будучи впевненою у їх результативності; проте, сподіваючись на отримання

нового досвіду та набуття життєвої мудрості; приймати існування невизначеного у різних його варіантах (як невідомого (повністю чи частково), неоднозначного (амбівалентного чи багатозначного), не вирішеного досі, чи не вирішуваного загалом). Проте, ні толерантність, ні інтолерантність до не визначеності не є однозначно позитивною чи негативною особистісною рисою.

Ключові слова: невизначена ситуація, толерантність / інтолерантність до невизначеності, психологічне благополуччя, задоволеність життям, екзистенційна осмисленість життя.

How to cite (як цитувати):

Chuyko, H., Chaplak, Y., & Koltunovich, T. TOLERANCE TO UNCERTAINTY IN THE SITUATION OF WAR . *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 10(1), 18–30.
<https://doi.org/10.31108/1.2024.10.1.2> [in Ukrainian]

Чуйко, Г., Чаплак, Я., & Koltunovich, T. ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ У СИТУАЦІЇ ВІЙНИ. *ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧАСОПИС*, 10(1), 18–30.
<https://doi.org/10.31108/1.2024.10.1.2>

Дата отримання статті: 07.11.2023

Дата рекомендації до друку: 01.12.2023

Дата оприлюднення: 31.01.2024